

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
KULTUURITEADUSTE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Heleri Carita Meremäe

„Mina“ Jaan Kaplinski luulekogudes „Tolmust ja värvidest“, „Valge joon Võrumaa
kohale“, „Õhtu toob tagasi kõik“ ja „Tükk elatud elu“
Bakalaureusetöö

Juhendaja Mart Velsker

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Lüüriline mina	5
1.1 Kaplinski käsitlused luulest ja „minast”.....	8
2. Autometatekstuaalsus	10
2.1 Metatekst ja autometatekst.....	10
2.2 Autometatekstuaalsus Jaan Kaplinski luules.....	11
3. Analüüs	13
3.1 Tolmust ja värvidest.....	13
3.2 Valge joon Võrumaa kohale.....	15
3.3 Õhtu toob tagasi kõik.....	18
3.4 Tükk elatud elu.....	22
Kokkuvõte	27
Kirjandus	29
Summary	30

Sissejuhatus

„Olen sattunud kirjandusse sellepärast, et see oli vahest kõige lähemal sellele, mis on minu päris ala. Aga mis see päris ala on? See on see, millele ma otsin nime ja ei leia. Tegelikult võibolla ei otsigi enam, pigem otsin võimalust seletada teistele, et sellist ala, sellist lahtrit pole õieti olemaski. See oleks luuletada, olemata luuletaja; kirjutada olemata kirjanik; filosoferida, olemata filosoof; teenida Kristust, olemata kristlane, teenida Buddhat, olemata buddhist, väljendada iseennast, olemata ise keegi.” (Kaplinski 1991: 81)

Jaan Kaplinski on nimi, mida teab ilmselt iga eestlane. Tema sulest on ilmunud arvukalt luulet, proosat, artikleid ja esseesid, mis on leidnud laialdast tähelepanu ja tunnustust nii Eestis kui välismaal. Tema loomingut hakati märkama ja silmapaistvaks pidama juba üpriski varakult. Seda tõendavad ka talle määratud hulgalised kirjanduslikud preemiad ja auhinnad. Samuti on Kaplinski üheks enim tõlgitumaks eesti kirjanikuks.

Lugedes Jaan Kaplinski luulet tuleb tihti ette autobiograafilisi seoseid autori ja tema teksti vahel, mis paneb mõtlema luule ja autobiograafilisuse suhte peale. Tekib küsimus: kuivõrd saab omaeluloolisust (fakte) nimetada loominguks (loovusest tulenevaks)? Sellest lähtuvalt uuritakse siinses bakalaureusetöös lüürilise mina rolli Jaan Kaplinski luules. Bakalaureusetöö eesmärgiks on analüüsida lüürilist mina ja luulet ilma autobiograafilisusse langemata. Eriti autori puhul, kelle luules esineb nii mõningaid omaeluloolisi vihjeid.

Bakalaureusetöö aluseks on Jaan Kaplinski luulekogud: „Tolmust ja värvidest“ (1967), „Valge joon Võrumaa kohale“ (1972), „Õhtu toob tagasi kõik“ (1985) ja „Tükk elatud elu“ (1991). Valiku moodustamisel keskenduti kogude väljaandmisaastale, et oleks võimalik vaadelda lüürilist mina nii varasemas, kui mõnevõrra hilisemas Kaplinski luules. Sellest lähtuvalt on võimalik pöörata tähelepanu ka lüürilise mina muutustele ajas.

Bakalaureusetöös püütakse vastust leida kahele uurimisküsimusele:

1. kuidas kujutatakse lüürilist mina Jaan Kaplinski luules?
2. millised seosed on erinevate Jaan Kaplinski luulekogude ja luuletuste lüüriliste minade vahel?

Bakalaureusetöö valikul sai määravaks suurkuju Jaan Kaplinski tuntus Eestis ja maailmas ning isiklik huvi tema luule sügavamaks uurimiseks.

Töö koosneb kolmest peatükist, kus esimeses peatükis avatakse lüürilise mina olemust, keskendudes ka lüürilisuse ja autobiograafilisuse suhtele ning Jaan Kaplinski enda tõlgendustele luulest ja „minast“. Teises peatükis antakse ülevaade autometatekstuaalsuse mõistest ning autometatekstuaalsusest Jaan Kaplinski luules. Kolmandas peatükis analüüsitakse lüürilist mina eelnevalt mainitud neljas erinevas Jaan Kaplinski luulekogus, mis on vastavalt pealkirja järgi alapeatükkideks jaotatud. Analüüsipeatükis on kogudest välja valitud ainult need luuletused, kus mainitakse (kasvõi üks kord) ainsuse esimest isikut ehk „mina“.

Töö teoreetilises peatükis toetutakse mitmele autorile. Lüürilise mina tõlgendamisel keskendutakse peamiselt Jonathan Culleri („Theory of the Lyric“ (2015)), Märt Väljataga („Mis on luule? II“ (2013)) ja Joosep Susi („Lüürilisuse ja autobiograafilisuse konflikt.“ (2021)) tekstidele. Samuti antakse edasi Jaan Kaplinski („Jaan Kaplinski – Laulude sünnimailt.“ (1976), „Paralleele ja parallelisme“ (2009), „Vaimu paik“ (2021)) enda mõtteid luule ja „mina“ kohta. Lisaks pakub täiendust Thomas Salumetsa („Kujuneda sunnita: mõtestades Jaan Kaplinski“ (2016)) monograafia Kaplinski loomingust (originaalpealkirjaga „Unforced Flourishing: Understanding Jaan Kaplinski“ (2014))

Kuna autometatekstuaalsus viitab teksti enesekohasusele on võetud nõuks siinses uurimuses seda lähemalt selgitada. Autometatekstuaalsuse mõiste avamisel toetutakse Aare Pilve („Juhatus autometateksti mõistesse.“ (2000)) sellealastele tekstidele ning samuti Pilve tähelepanekutele („Autorikujundi poetikast.“ (2001)) just Jaan Kaplinski luules esinevast autometatekstuaalsusest.

1. Lüüriline mina

Siinses peatükis antakse teoreetiline ülevaade lüürilise mina olemusest ning lüürilisuse ja autobiograafilisuse suhtest.

Artiklis „Mis on luule?“ arutleb Märt Väljataga luule olemuse ja luuletuse omaduste üle. Üheks luuletuse omaduseks peab Väljataga kõrgendatud enesekohasust ehk enesele viitavust, mis võib väljenduda meetrumis ja riimis aga ka luuletuse temaatikas. Viimasel juhul kajastavad luuletused tihti luuletamist ennast. Temaatilise enesele viitavuse puhul on luuletuses tajutav teadvuse vahetu kohalolu, luuletused on tunnetatavad teatava subjekti vahetu (enese)väljendusena. Teksti eeldatavaks allikaks või lähteks olev subjekt kujutab endast lüürilist mina. (Väljataga 2013: 259) Lüürilise mina isikut on aga keeruline, kui mitte võimatu kindlaks määrata.

Lüüriline mina võib olla luuletaja empiirilisele minale lähedal, kui tegemist on pihimuslike luuletustega. Teisest küljest, empiirilisest minast kaugenedes, võib lüüriline mina figureerida rolli või maskina. (Väljataga 2013: 259) Jonathan Culler on teoses „Theory of the Lyric“ kirjutanud, et romantismi teoreetikute kohaselt väljendab lüürika luuletaja kogemusi. Modernsem kriitika kohtleb lüürikat *persona* väljendusena mitte luuletaja eneseväljendusena. (Culler 2015: 109) Tekib aga küsimus, kui palju on lüüriline mina ja luuletuse empiiriline autor omavahel seotud. Kindlat piiri nende kahe vahele tõmmata ei saagi.

Joosep Susi on artiklis „Lüürilisuse ja autobiograafilisuse konflikt“ selgitanud, et luuletuste omaeluloolisel lugemisel kandub fookus teksti luulelisusest ja lüürilisusest eemale. Lüüriliste tekstide klassikalised tunnused, nagu subjektiivsus, nõrk narratiivsus, monoloogilisus ja vähene vahendatus, on seejuures autobiograafilisele lugemisviisile üle kandumise ajendiks. (Susi 2021: 122–123) Lüürilist luulet peetakse enesestmõistetavalt usaldusväärseks žanriks, mistõttu on lihtne tekstielemente tegelike referentidega identseks pidada (Susi 2021: 123). Teisalt saab öelda, et luuletus või lüüriline mina sisaldab ikkagi eos mingit osa tema loojast ehk teksti autorist.

Lüürikale on omaseks monoloogilisus, mis tuleneb kõneleva subjekti vahetust esinemisest luuletustes, teda ei vahenda jutustaja. „Kui luuletaja kirjutab: “Ma

armastan sind“, siis lugeja samastub sel juhul pigem „minaga“ kui „sinaga“ - tal ei teki tunnet, et pöördutakse tema poole,“ ütleb Väljataga. Esimeses isikus luule võimaldab lugejal endal luuletuses kõnelejaks ringi kehastuda. (Väljataga 2013: 259–260) Kui lugeja peab ennast luuletuses kõnelejaks on tal lihtsam luuletuse autobiograafilistest viidetest mööda vaadata.

Lugeja ja luuletaja seoksid otsekui autobiograafilise lepingu, mille aluseks on lugemisviis, kus empiiriline autor, lüüriline subjekt ja lausuja langevad kokku (Lejeune 2010: 206–207). Susi toob välja, et lüürilise luule retseptsioonis avaldavad omaeluloolised elemendid niivõrd tugevat mõju, et keskendutakse üksnes teksti autobiograafilisele aspektile (Susi 2021: 123). Tekstis puuduvad konkreetsed ilmingud kujutaja ja kujutatava eristamiseks ja faktilised elemendid tekitavad lugejas soovi, kattuvusi otsides, luuletusi reaalsust kujutava tekstina käsitleda (Hühn 2014: 163). Näiteks luuletused, kus nimetatakse konkreetseid isikunimesid (ka autori enda nime kasutamine) või autori elus toimunud sündmuseid.

Muidugi oleneb luuletuse fiktiivsuse ja reaalsuse vaheline mõõde autori enda taotlusest. Kerkib uuesti esile töö sissejuhatuses esitatud küsimus: kas reaalsuse kujutamine võib olla looming? Kui mõelda, et iga inimene on enda igapäevaelu ja kogemuste looja, siis võib öelda küll, et „elatud elu“ on looming. Siit tekib aga järgmine küsimus, millal saab reaalsust kujutavast loomingust luule. Järgnevad lõigud kirjeldavad erinevaid seoseid lüürilise luule omaduste ja autobiograafilisuse omavahelisest suhestumisest.

Lüüriline aeg on seotud tegevuse toimumisega diskursuse olevikuajas, tegemist on ebamäärase praeguga, mis esineb uuesti igal luuletuse lugemise korral (Culler 2015: 37, 294–295). Teisalt puudub lüürikal ajaline konkreetsus, tegemist on ajatu või ajaülese olevikuga. Sel viisil eraldatakse omaeluloolisus referentsiaalsest konkreetsusest, sündmus, mis leidis aset kindlas aegruumis asetatakse deiktilisse ebamäärasusse ja ühendatakse lausumisolevikuga. (Susi 2021: 125)

Lüürilises luules on määratlematuks ka kohadeiksis, mis annab lugejale võimaluse tegevuse tuumikusse sukelduda. Viibides tegevuse keskel saavad lugejad isiklike tõlgenduste kaudu luua ühtse aegruumi. (Susi 2021: 125) Culleri sõnul ei saa

määratleda seost empiirilise lausuja ja lüürilise subjekti vahel, mistõttu ei ole need ka kattuvad (Culler 2015:107). Selline määratlematus aitab lugejal ennast mina positsioonile asetada ja seeläbi teksti sukelduda (Susi 2021: 125).

Lüürika ei kujuta sündmusi, olles pigem ise sündmuseks (Culler 2015: 35). Ühtpidi on lüürilise luule püüdeks midagi tegelikkuse kohta väita (Culler 2015: 128), teisest küljest on lüürilise luule sihiks lausumine (Susi 2021: 126). Lüürika performatiivsus väljendab iseenda kehtestamist lüürilisena, mis on eelduseks faktiliste ja autobiograafiliste elementide eemaldumiseks lüürilisest luuletusest kui sündmusest (Susi 2021: 126).

Lüüriline aeg kutsub esile võimendunud hüperboolsust. Lüüriline luule annab edasi üldiseid arusaamu reaalsuse või inimese kohta, olenemata sellest, et kujutab enamjaolt subjektiivseid emotsioone. Niisiis on lüürika üheaegselt isiklik ja üldine. Sarnaselt toimib igasugune omaelulooline kirjutis, väljendudes lüürilises luules veelgi tugevamalt. Lüürilise luule puhul omavad endaeluloolised elemendid juba algselt laiemat metonüümilisust ja hüperboolsust. (Susi 2021: 126)

Apostroofiks nimetatakse abstraktse isiku või nähtuse poetilist kõnetamist. Apostroof on vähemalt kolmesuunaline, võttes enda alla tekstisisese adressaadi, lugeja ja lüürilise subjekti. Apostroofi kolmesuunalist toimimist saaks avardada omaeluloolisusele, mis on osa lausujast ja väljendatud adressaadist ning samaaegselt suunatud lugejatele. (Susi 2021: 126)

Erinevate autorite tõlgendusest tuleb välja, et lüüriline mina on tekstis esinev subjekt, kes esitab nõ monoloogi. Varasemalt on teoreetikute poolt lüürikat peetud luuletaja eneseväljenduseks. Selgub aga, et lüürilise mina ja empiirilise autori seost ei ole võimalik täpselt kindlaks määrata. Luule, mille subjekt on esimeses isikus annab lugejale võimaluse end luuletuse kõneleja positsioonile asetada. Luule autobiograafilisusele keskendumine nõrgestab luule lüürilisust, teisalt, aga on lüüriliste tekstide klassikalised tunnused just need, mis sellisele lugemisviisile kaasa aitavad. Lüüriline aeg, sukeldumine, performatiivsus, hüperboolsus ja apostroofsus muudavad lüürikas autobiograafilisi jooni.

1.1 Kaplinski käsitlused luulest ja „minast”

Jaan Kaplinski on öelnud, et loomingule paneb aluse ärkvel olles kogetu, välja kujuneb see aga unes ning lõpuks saab teoks tema enda tahtmisest ja taotlusest olenemata. Kaplinski toob välja, et luuletus, mille eest teda Juhan Liivi preemiaga auhinnati, sai alguse unenäost. „Unenägu pole kellegi looming,“ sõnab Kaplinski. Siit tõstatab ta küsimuse: kes on see isiksus, kes loomingut loob? Selgub, et mõiste isiksusest on näiline ja laialivalgud. Kaplinski arvates peavad inimesed ennast „mina“ ümber keerlevateks maailmadeks, mille tähtsaimaks osaks on keskpunkt, „mina“. Tegevustest rääkides väljendavad inimesed „mina” kui ainsat tegijat. „„Mina“ on luul, pettekujutelm, nagu on väitnud mitmed filosoofid Indiast Jaapanini,“ ütleb Kaplinski. Ta arvab, et üks luuletamise väärtusi võib olla „mina“ avastamine ning, et luule ütleb inimestele kõige rohkem nende endi kohta. (Priidel 1976: 116)

Luuletamine on Kaplinski jaoks tavamaailmast, tavakujutluste piiridest ja keele piiridest välja astumine. Kaplinski arvates püütakse luule kaudu sõnastada mõtteid ja kujutlusi, millele ei ole leitud sõnastust. Luule funktsiooniks peab ta eralduspiiride kustutamist, püüdu „sõnastada sõnastamatut“. (Kaplinski 2009: 167–179) Kaplinski on öelnud: „Küllap ma luules olen saanud kõige rohkem olla mina ise. Ent, siin on muidugi paradoks, mida ei saa vältida: olen luules ka kõige rohkem endast, oma tavaminast, igapäevasest endast eemal. Ehk siis ligemale tõelisele minale. Või minatusele.“ (Kaplinski 2021: 31)

Kaplinski kirjutab luulekogu „Tolmust ja värvidest“ (1967) kohta, et terves luulekogus on vahelduv liikumine piirides ning üritus neist lahti öelda ja piire liigutada, keskpunkti ümber seada või sellest koguni loobuda. Nii on mina „minata“, olles osa igast kujust, värvist ja kõlast. (Priidel 1976: 117) Salumetsa sõnul astub Kaplinski selles kogus maailma vastu, mis tugineb vallutustel, kontrollil, vangistusel, asjastamisel, vägivallal ja hävitustööl. Luulekogu lõpeb inimese lootusetusega ja alistumisega. Saatus, mis on seotud inimese egokeskse mõtteviisiga. Kaplinski arvates on selline minataju seotud mõistmatusega, inimesed on lahutatud nii “iseenda sees, üksteisest kui ka loodusest”. (Salumets 2016: 172–173)

Inimese kujunemisel ei ole Kaplinski jaoks oluline etteantud plaanide ja eristuste järgimine, vaid pigem oskus jääda maailmale avatuks ja vältida piiride tõmbamist inimeste, jumalate ja loomade vahele, olla osa maailmast, „kus üks sama olevus võib olla üheaegselt kõik kolm“ (Salumets 2016: 44). Kaplinski minatunnetus, mis avaldub tema luuletustes ja tekstides, kujutab vastuseisu kõikvõimalikele määratlemiskatsetele. Ta peab ennast kellekski, kes „erineb mis tahes tähendusest, mis tahes sõnast, mis tahes mõttest“. (Salumets 2016: 130)

“Aga mõnikord ma kahetsen, et meie (see tähendab eesti) luule on liiga palju luule (olgu hea või halb). Oleks oluline läheneda rohkem reaalsusele, sellele, mis iga hetk lihtsalt on.” kirjutas Kaplinski. (Salumets 2016: 84) Ta peab loomingulisust meelsamini reaalsuse valgustamiseks kui selle ümberkujundamiseks. Tema arust ei kao nii inimese loominguline osa, pakkudes terviklikumat juurdepääsu küllusele elus. (Salumets 2016: 186)

Luulekogu „Valge joon Võrumaa kohale“ on Kaplinski sõnul sammuks Kaug-Ida poole. Kogu kujutab endast „pühaduse“, „teise tõeluse“ otsingut, mida kujutavad näiliselt tühised argipäevaseigad ja vaated tavaelule. (Salumets 2016: 202–203) Sarnaselt lihtsakoeline ehk „ilmetu“ näib Kaplinski kogu „Õhtu toob tagasi kõik“, milles sisalduvad luuletused on parimaks näiteks Kaplinski kulgemisest „konkreetsuse ja lihtsuse“ suunas. Samalaadne „ilmetus“ on Kaplinski luules seotud kõige omaeluloolisega. „Õhtu toob tagasi kõik“ kohta on Kaplinski kirjutanud: „[see on] omamoodi aasta 1983 lüüriline päevik, mis algab märtsis ja lõpeb novembris ja kus on juttu kõigest, pesupesemisest, pudrukeetmisest, lastega jalutamisest, suusatamisest, kirjutamisest, raadio uudistest. Selle raamatu lähtepunkt on mu elu.“ (Salumets 2016: 203)

Kaplinski jaoks on luule kaudu võimalik ennast avastada ja jõuda lähemale iseendaks olemisele. Samuti peab ta luulet millekski sõnadest väljaspool asetsevaks. Luulele on Kaplinskil olnud erinevaid vaateid. Ta on pidanud luulet tavamaailmast välja astumiseks ja sõnastamatute mõtete väljendamise vahendiks. Samas on ta arvanud, et luule peaks just rohkem reaalsusega ehk tavamaailmaga seotud olema. Kaplinski minatunnetus on enim seotud määratlematusega ja sooviga kaotada ära kõige vahelised piirid.

2. Autometatekstuaalsus

Peatükis kirjeldatakse autometatekstuaalsuse sisu ja toimimisviise. Samuti avatakse autometatekstuaalsust Jaan Kaplinski luules Aare Pilve seisukohast lähtuvalt.

2.1 Metatekst ja autometatekst

Autometatekstuaalsusele lähemale jõudmiseks tuleb kõigepealt välja selgitada, mis on metatekst. Aare Pilv on kirjutanud: „Metatekst on tekst, mis modelleerib algteksti kontseptuaalset aspekti“ (Pilv 2000: 189). Jaan Unduski järgi kujuneb ilukirjanduslikus tekstis keelelise protsessi ülejäägina välja „tuumsõna“ (Undusk 1992: 980). Tuumsõnale avaldavad mõju teksti välis- ja sisetõmbejõud. (Pilv 2000: 189) Tekstis, milles valitsevad välistõmbejõud, kandub keeleline tegevus tekstist välja ja tuumsõna on seal fikseerimata. Sisetõmbejõududel domineeriv tekst on rohkelt metatekstiline ning tuumsõna on seal kindlaks määratud. (Pilv 2001: 297) Metatekstuaalsust iseloomustab suunatus teksti tuumsõna kindlaks määramisele. Aare Pilve järgi on autometatekst „metatekst, mis mingil viisil on enesekohaselt modelleeriv või iseenda tuumsõna fikseeriv.“ (Pilv 2000: 189–190)

Autometatekstuaalsuse avaldumisel on kaks viisi. Esiteks sisaldab iga ilukirjanduslik tekst autometatekstuaalsete ilmingute kogumit. Teiseks avaldub autometatekstuaalsus algtekstist väljaspool, autorikujundi sisese enesetõlgendusena. Implitsiitne autometatekstuaalsus väljendub järgmiselt: žanriliste ja teiste tekstivormi puudutavate tavade suhestumisel või ilmingutel, kus teksti subjekt otse lugeja poole pöördub ja nende pöördumiste laadil. Eksplitsiitne autometatekstuaalsus väljendub järgmiselt: algtekstide omavaheliste viidete kaudu, teiste autorite algtekstidele viidates, rõhutatud kaastekstide kaudu, mitteilukirjanduslike enesetõlgenduste kaudu, autori metatekstides teiste autorite tekstide kohta. (Pilv 2001: 298–299)

Nende viiside abil on võimalik autometatekstuaalsust erinevate autorite puhul vaadelda ning arusaamu autorikujundist välja tuua, nende hulgas küsides, mis tähendab olla luuletaja ning milline on autorimina ja kirjanduse suhe. Need küsimused viitavad sellele, mida autor maailmale väljendab ning mis on tema väljenduste põhjused ning motivatsioon selle taga. (Pilv 2001: 299)

Autometatekstuaalsuse jaotusel on oluline, kuidas on autometatekstuaalsus suunatuse järgi jaotatud. Ühel puhul puutub autometatekstuaalsus üksikteksti autorikujundi raamides ning teisel puhul puutub autorikujundi enda tuumsõnasse. Selle suunatuse eristamise järgi tekib kaks vaatepunkti, mille koosmõjul tekivad kirjanduslikud kontseptsioonid. Kirjanduslikud kontseptsioonid koosnevad kahest käsituskogumist: käsitused teksti rajavatest põhimõtetest ja käsitused „lausuva subjekti“ olemusest, mille „lausumised“ kirjandusliku tekstina avalduvad. (Pilv 2001: 299)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et metatekst on tavaliselt mitteilukirjanduslik tekst, mis analüüsib teist teksti, näiteks luuleanalüüs. Autometatekstuaalsus viitab enesekujutusele kirjanduslikus tekstis.

2.2 Autometatekstuaalsus Jaan Kaplinski luules

Kaplinski luulele on iseloomulik isikupärasuse kaotamise ja anonüümsusele tendeerimise vahelise eristatuse kaotamine. Tema jaoks pole luule olemuses oluline, mil määral luule autorit esindab. Autor on hoopis millegi enesest väljaspool vahendaja ning üles kirjutatud luule on „päris“ luule vahendus. Kaplinski viitamine oma tekstide tuumsõnale on väga selgelt väljendatud, mitte tuumsõna kindlapiirilise fikseerimisega, aga selle fikseerimatuse piiritlemisega. Pilve sõnul sihib Kaplinski enda teostes korduvalt luule kirjanduslikkuse ja sellega loodud enesepildi ületamise poole. Kaplinski teostes on sõnal „luule“ kordamööda kaks tähendust. Luule kui midagi ebareaalset, valelik kujundlikkus ning luule kui kõike hõlmav, sõnadest väljaspool asetsev, mõistatuslik keskpunkt. Luuletaja on keegi, kes luule ebareaalsust ja võltsi kujundlikkust taotleb või keegi, kes luulet läbi enese teiste inimesteni vahendab. (Pilv 2001: 307)

Kaplinski luules korduvaks motiiviks on arusaam, et „minaks“ määratletu on vaid konstruktsioon ning „luule“ asetseb üleskirjutatud tekstist väljaspool. Seega liigub Kaplinski teatava müstilise keskpunkti ümber, mille tegelikkus on tema jaoks kõige olulisem. (Pilv 2001: 308) Harilikult on autori ja lüürilise teksti teineteisele osutavus metafoorne, olles omakorda metafooriks isiku ja tema elunarratiivi vahekorrale.

Kaplinski puhul on metafoorsuse eitamine vahendiks klassikalisest kirjanduse põhimetafoorist lahti ütlemiseks. Seega on tema sihiks harilikust luuletuslikkusest eemaldumine, mis kirjandusele ja autorsusele omaseks on. (Pilv 2002: 64) Kaplinski puhul osutab autometatekstuaalsus autorikujundile ja selles sisalduvatele tekstidele. Kaplinski loomingus on tavapäraseks luuletused, mis mõtestavad iseennast lahti või eitavad ennast. (Pilv 2001: 308)

Kaplinski autometatekstuaalseks viisiks kirjanduslikkuse ja subjektsuse suhte väljendamisel on traditsioonilisest subjektsusest ja kirjanduslikest kokkulepetest välja astumine ning suundumine müstilise mittetekstilise mittemina poole. Kaplinski käsitlusviis on antiteetiline, luulet ja teksti ning mina ja tekstisubjekti vastastikku kõrvutades. Kirjanduse ja „mina“ tuum suunatakse tekstilisusest välja. Toimub liikumine tekstieelse tuumsõna poole. (Pilv 2001: 309) Kuna Kaplinski luules on autometatekstuaalsus seotud „mina“ kasutusega, tuleb see ka kõige enam välja tekstides, mis „mina“ sisaldavad.

3. Analüüs

Selles peatükis keskendutakse Jaan Kaplinski luulekogude „Tolmust ja värvidest“, „Valge joon Võrumaa kohale“, „Õhtu toob tagasi kõik“ ja „Tükk elatud elu“ lüürilise mina kohta informatsiooni kogumisele ja analüüsimisele. Valimisse kuuluvad luuletused, mis sisaldavad ainsuse esimest isikut, millele viidatakse analüüsis kui „minale“ või minakujule.

3.1 Tolmust ja värvidest

1967. aastal ilmunud Jaan Kaplinski teises avaldatud luulekogus „Tolmust ja värvidest“ esineb minavorm vähestes luuletustes, valdavaks on meie-, sina- ja tema-vormid. Kohati tekib lugejana tunne, et minavormi on otsekui tahtlikult välditud. Luuletused, mis minavormi sisaldavad on kõik üpriski erinevad, nii sisult, kui selles kõneleva „mina“ olemuselt. Tihti esineb „mina“ terves luuletuses vaid ühes luulereas. Seetõttu analüüsitakse selle kogu luuletusi individuaalselt, ilma kategooriaid moodustamata. Luuletused on üpriski abstraktsed, „mina“ ei ava ennast eriti selgelt.

Sellest kogust „mina“ luuletusi välja otsides ja analüüsidest tundub, et kogus puudub ühtsus. Tunne võib aga seepärast selline olla, et minavormis luuletusi oli selles kogus kõige vähem.

Luuletuses „Kuskil maailma äärel“ saab lugeja teada, et minakujul on käed ja silmad, eeldatavasti on tegemist inimesega: „mu käed puhkavad laual / silmad vaatavad kahus oksid“ (Kaplinski 1967: 23). Minakuju rõhutab kaugust iseendast ning samal ajal ka maailmast. Laused teise stroofi keskel kujutavad enda mõttemaailmasse kadumist ning sellega seoses muu maailma seiskumist „mina“ ümber: „maailm seisab mu ümber / vait / minu maailm kõik mis ma tean / on nii kaugel on ära“ (Kaplinski 1967: 23). Samas võib enda „maailmast“ ja kõigest tuttavast eemal olemine viidata mõttemaailma muutusele ehk endisest tuttavast maailmapildist on saanud midagi täiesti uut ja vana mina on jäetud kaugele. Samalaadne mõte jätkub luuletuse viimases stroofis: „minu ja kõige vahel mis ma tean / minu ja mu enda vahel / on terve maailm / ja tuul / ja maailma äär“ (Kaplinski 1967: 23). Terve luuletuse vältel kerkib esile

pidev enesest eemal oleku kordamine ja rõhutamine. Käed ja silmad kui mina võivad viidata füüsilisele kehale ja teine mina, mis jääb füüsilisusest kaugemale on hing.

Luuletuse „Valge ristikhein ei küsi küll midagi” esimene stroof lõpeb värssidega „kui nemad küsivad kelle nimel / vastan ma valge ristikheina nimel” (Kaplinski 1967: 37). Valge värv sümboliseerib rahu, ristikhein loodust või kolmainsust – „üks raag kolm lehte isa poeg ja püha vaim” (Kaplinski 1967: 37). „Punane värv oli küsimus roheline värv on vastus” (Kaplinski 1967: 37) punane sümboliseerib sõdurite verega kaetud maad ja roheline värv sümboliseerib aja möödudes rohelusega kattuvat maad. Minakuju vastuseks küsitavale on rahu või looduse nimel, mis toob välja tema väärtushinnangud.

Luuletuse „Sina suvi vaeseke” värssid „mina raiun kollasesse kivisse uued labürindid / uued metsad ja loomad uue päevavalguse” (Kaplinski 1967: 46) kujutavad mina kui loojat. Kivisse raiumine viitab, millegi kauemaks kestma jäämisele. Mõtetes on kõik võimalik, ka enda unistuse maailma loomine.

Luuletuses „See on vihmane suvi...” annab minakuju endast märku ainult esimeses stroofis: „Aga alati, / ükskõik millal, ükskõik kui kaugelt / tunnen ära jäälinnu hääle.” (Kaplinski 1967: 48). Edasi jätkub luuletus looduskirjeldustega. Minakuju viitab siin luuletuses sellele, et looduses olles jääb aeg seisma.

Luuletus „Sina kauge päike...” kirjeldab samuti loodust, „mina” annab endast hetkeks ainult luuletuse viimases värssis märku: „meie minu ei kellegi” (Kaplinski 1967: 51) vihjates, et loodus kuulub kõigile ja samal ajal ei kellelegi. Looduse kirjelduse vahele on lisatud read: „Sõnad ainult sõnad / tühjad astjad tühjas ruumis / kõik muu / on üks ja seesama maailm / maailm mis / on ja jääb igavesti loomata” (Kaplinski 1967: 51), milles väljendab „mina” enda jaoks sõnade tühjust ja sisutust.

Ka luuletuses „Läbi sest valesst läbi sest valust...” minakuju ainult ühes värssis „minu jänesekapsad on õites” (Kaplinski 1967: 54). Luuletuse värss „homse hirmust ja tunase vaevast” (Kaplinski 1967: 54) kujutab minakuju kartlikkust tuleviku ees ja vaevalist minevikku. Märkatav on luuletuse pealkirja ja eelnevalt kirjeldatud värssi

seos. „Mina” utsitab end lahti laskma nii tuleviku muremõtetest kui ka minevikus kogetud valust.

Luuletuses „Ei isegi sõber...” soovib minakuju midagi öelda, aga ta ei leia enam adressaati, kõik on tema jaoks jäänud ütlemata. „Mina” tahab ikkagi teadet edastada ning hüüab seda kaugustesse:

„Ma läksin / kaevule ja hõikasin / kaevu, aga kaja oli läinud ja / kaev ei vastanud mulle. Ma läksin / metsa, aga mets oli ära ja keegi ei teadnud, / kus. Ma läksin rukkipõllu juurde, aga põld oli / valmis saanud ja teda ei olnud enam. Ma pidin tagasi / tulema, teeline, kõik jäi ütlemata ja jäigi. Kuule, / kuule ikka, kuule kuristikkude ja kõndude tagant” (Kaplinski 1967: 27)

Kogus „Tolmust ja värvidest“ oli autobiograafilisusesse langemisest lihtne hoiduda. Luuletuste peamiselt abstraktse sisu ja luuletuste lüürilise aja lausumisolevikulise toimimise tõttu. Samuti on luuletustes tegemist üpriski üldiste seisukohtadega reaalsuse kohta, mispärast ei teki soovi teksti subjekti ja autori vahelisi sarnasusi otsida. Kuna „mina” esineb siin luulekogus vähe, siis ei kerki esile ka teksti autometatekstuaalsus.

3.2 Valge joon Võrumaa kohale

1972. aastal ilmunud kogu „Valge joon Võrumaa kohale” sisaldab luuletusi, mis on kirjutatud aastatel 1967-1968. Kolmandik luuletusi tervest kogust sisaldab minavormi. Ülejäänud luuletused on umbisikulised või peamiselt sina- ja meie-vormis. Kogu puhul on märgata teatav muutus kuskil keskpaignas. Esimese poole luuletused, mis kujutavad talve ja lund on üpris tihedalt täis looduskirjeldusi. Teise poole luuletused jätkavad samuti looduse kujutamise, aga liiguvad talvest edasi, luulekogu sarnaneb aastaringi täis saamisele.

Kogu alguses kolm esimest minavormis luuletust kirjeldavad liikumist, neid järjest lugedes on tegu justkui lõputu „tulemisega”: „Tulen sulle kella üheksa bussi vastu” (Kaplinski 1972: 5), „Tulin koju suurde sügisesse” (Kaplinski 1972: 6), „Tulen / sääred takjanuppe täis” (Kaplinski 1972: 6). Üldiselt on need luuletused pigem süngemad, minakuju kirjeldab looduse muutumist, sügise muutumist talveks.

Järgnev luuletus sisaldab argikirjeldust, mis kandub üle abstraktseks (enese)väljendusteks: „Tee laulab kannus / jäälillede taha / kaob päev / mis leegi mis tule sinises südamikus / põlete põlete minu / linn minu taevas ja maa” (Kaplinski 1972: 11)

Selle luuletuse värsid kujutavad „mina” kui kulgejat ja (looduse) vaatlejat: „Sõnadeta vajutan / suu ligi külma akent / oi sina valge lumi langed langed” (Kaplinski 1972: 13). Värsid, kus looduse vaatlemine kujuneb üle looduse toimingutest osa võtmiseks (kasvõi mõtteliselt) ning mingis mõttes ka sissejuhatuse järgmisse lõiku, kus „mina” soovib olla osa loodusest: „iga kevade käin lapuliseks / Elva taga soovikul koovitajate pulmas” (Kaplinski 1972: 25)

„Mina,” kes tunneb ennast loodusega üheks olevat või avaldab soovi loodusega üheks saada: „Kuhi sõtseke las ma olen nagu sina / suur ja püha laial luhal härmalise all / [...] / kevadel tuleb tulv läbi lammi ja metsa / harutab meid koost ja laotab laiali / Emajõe-äärtsi alla Peipsini välja” (Kaplinski 1972: 14). „Mina” on olekus või seisundis, mis soovib olla „laiali” ehk saada osa kõigest, olla kõikjal.

Loodusega ühtsust taotleb mina ka järgnevas luuletuses: „Varblased Tartu varblased / teist mõtlen mina käies tulles / üle jõe - üks sama süda on meil / üks sama uudishimu / kellel väike kellel suur tiivad / kellel mõeldavad kellel mõtlemata olemas” (Kaplinski 1972: 19). End varblastega samastades näitab minakuju endas leiduvat himu vabaduse järele, endale tiibu omistades kujutab ta vaba „mõttelendu”. Linnuhääl ehk laul on midagi kaunist: „ainult hääl / pole hall - hääl tervitus hoiatus kutse / kirjas või akna taga lumel / valgel paberil / jäljed tähtedes ridades luuletuses / tervitus hoiatus kutse lindude südame hääl” (Kaplinski 1972: 19) Värssides kirjeldatud häälele võib omistada luuletuse staatuse või vastupidi, luuletuse sõnum võib olla minakuju hääleks. „Südamehäääl” - see mis tuleb sügavalt ja on üldiselt inimese minale kõige autentsem. Luuletus viitab kaudselt „minale” kui luuletajale.

Luuletuse algus kujutab „mina” tagasivaadet möödunule: „tarud ja päike vanaisa aias / palju on olnud vahel” (Kaplinski 1972: 24). Minakuju soovib olla surnud, soovib aja seisma panna: „las lõppeda / jälle mesilastega otsatu suvise suminaga / kõik seal Võrumaa mullas armsate / õite ja põõsaste all esivanemate vahel / las ma olen seal

surnud mind / ei keera keegi enam üles läbi maa / kostab sumin sumin aja enda / südame viimane igavesti lõppema jääv lõök” (Kaplinski 1972: 24). „Mina” ei taotle siin niivõrd melanhoolsust, kui pigem mingisugust igavikulisust ja rahu, mida ta leiab Võrumaa mullast, kus on armsaks saanud õied ja põõsad. „Las ma olen seal surnud” võib viidata ka soovile sellesse mälestusse alatiseks jääda. Lõpetades luuletuse värtsiga „südame viimane igavesti lõppema jääv lõök” (Kaplinski 1972: 24), jääb tunne, et ka luuletus jääb igaveseks kuskile aegruumi kajama.

Sarnast minevikku vaadet või mälestustes elamist kujutab ka järgnev luuletus, esitades väite, et olevikku ei eksisteeri:

„Ammu või äsja oli see kui käisite / sina ja Mart üle Toome läbi Tartu tuuleratas peos / olevikku ei ole ju palju tolmu / on tuul kandnud tänavaile ja räpasem / on jõgi kui siis suitsud suitsudes kinni / aga ma tean kunagi pole ma tulnud / ära sealt kust mälestusi ei ole / kus õhk on elav pulbitsev valgus akna taga” (Kaplinski 1972: 23).

Minevikus idüllil nägemine ja oleviku rõhuvus panevad minakuju mälestuste poole tagasi vaatama.

„Mina tahaksin / et sa tahaksid et me tahaksime ikka / olla tasa / [...] / vaadata endasse läbi teineteise / läbi silmade läbi armastuse” (Kaplinski 1972: 26) – minakuju väljendab sõnadeta armastust. Minakuju soov vaadata iseendasse läbi teise inimese võib viidata soovile näha ennast väljastpoolt. Endasse vaatamine läbi armastatu võib osutada tahtele tõlgendada enda armastamise viisi ning mõista, mida see enese kohta näitab. Mõlemal juhul soovib „mina” enda olemust tõlgendada välismaailma või enesest väljapoole jääva kaudu.

Nii eelnevas kui ka järgnevas luuletuses on korduvaks silmade motiiv: „Läbipaistvus Monstera Philodendron / lehed kust valgus voolab läbi alumisse maailma / kõik paistab läbi kõiges on õhulõhed / valguslõhed valendikud praod aknad silmad / sinul sinised minul hallid rohelised / silmad silmad kõigil kõiges igal pool” (Kaplinski 1972: 24). Läbipaistvus võib viidata „mina” selgele mõistmisele end ümbritsevast, ka tahtele kõike märgata. Samamoodi märkab „mina” silmi kõiges, mis teda ümbritseb, justkui vaataks välismaailm talle alati vastu.

Luulekogus „Valge joon Võrumaa kohale” on „mina” puhul korduvaks looduse vaatlemine ja imetlemine. Võimalik on märgata erilist seost loodusega. Kogus esineb argikirjeldust ja tagasivaateid minevikku, mille puhul on lugejal keerulisem end

„mina”-positsioonile asetada ja teksti sukelduda. Samuti tekitavad minakuju minevikulised tagasivaated konkreetsema lüürilise ajakujutluse. Samas ei ole tekstis märgatavaid viiteid „mina” ja empiirilise autori seostamiseks, mistõttu on ka selles kogus kergem omaeluloolisest lugemisviisist hoiduda. Autometatekstuaalsus jäi ka selles luulekogus pigem tagaplaanile.

3.3 Õhtu toob tagasi kõik

1985. aastal avaldatud „Õhtu toob tagasi kõik“ on luuletuste arvult mahukam. Luulekogu sisaldab veel luuletõlkeid ja runolaulude tekste, millele selles töös tähelepanu ei pöörata. Kaplinski originaalluuletuste seas on minavormis luuletusi 125st 78.

Selle luulekogu puhul hakkas luuletustes teatav muster korduma, milles järgi on luuletused kahte kategooriasse jagatud. Esiteks luuletused, kus minakuju enda tegemisi kirjeldab. Selles kategoorias on nii olevikulist, kui minevikulist aega kujutavaid luuletusi. Veel on luuletusi, kus minategelane olevikus minevikku tagasi vaatab ja seal toimunut kirjeldab. Lisaks on luuletusi, kus mina- ja meie-vorm vaheldub. Neis luuletustes arvab minakuju ennast kirjeldatava „meie” sekka kuuluvat. Teiseks on luuletused, milles minakuju enda vaateid, tõekspidamisi, tundeid avab. Ka selles kategoorias esineb luuletusi erinevates ajavormides ning „mina” ja „meie” vaheldumist. Samuti leidub luuletusi, kus esimene ja teine kategooria omavahel kattuvad.

1.Narratiivsed/jutustavad/olustikulised luuletused, kus minakuju kirjeldab enda tegemisi.

Mõned luuletused kujutavad minakuju tegemisi või vaatlusi olevikulises ajas: „Mina vaatan aknast välja. / Ma kirjutan luuletust. / Ma kirjutan, et on pühapäev.” (Kaplinski 1985: 11), „Selle naeratuse / paistel viivitan veel ja kirjutan / mõne rea. Nendest ridadest / ma mingis mõttes ju elan.” (Kaplinski 1985: 15), „Naabrinaine võtab pesu nõõrilt alla. / Ma ei näe teda, ainult seda, kuidas pesu / tükk tükilt kaob. Ja valgeid sireleid. / Nartsisse ja mäginelke. Ja tulesid” (Kaplinski 1985: 60), „Läbi toomingate / näen ainult midagi valendamas / veepiiril ja miskipärast on raske / uskuda, et ta on

midagi muud kui / vaid laiguke heledat õhtutaevast” (Kaplinski 1985: 65), „ja ma kuulen taas / sule krabinat paberil / ja üksiku kärbse pirinat / aknanurgas ämblikuvõrgus.” (Kaplinski 1985: 65). Mitmed minakuju tegevusi kirjeldavad luuletused muutuvad enda ümber toimuva jälgimiseks või kanduvad üle koguni looduskirjeldusteks, mis on selle luulekogu puhul üsna tavaline nähtus. Väga tihti algab või lõpeb luuletus looduse kirjeldamisega, kuigi luuletuse temaatikaks võib olla hoopiski midagi loodusvälist. Selline kirjelduste abil üles ehitatud luulestiil seob kogu luuletused omavahel tervikuks, tekitades teatud voolavuse.

On luuletused, kus olevik ja minevik kattuvad või vahelduvad, kus „mina” vaatab hetkes tagasi enda jaoks möödunudle: „Ma kirjutan iga päev luuletuse, / kuigi ei ole päris kindel, kas neid / luuletusteks pidada kõlbabki. [...] bussijaama ees istuv lollakas mees [...] peas seesama villane müts, / millega nägin teda toona seismas / tühjas peatuses kell kolm öösi,” (Kaplinski 1985: 53), „Ma mäletan, kuidas me seal käisime. / Oli uduvihmane päev ja pori lirtsus” (Kaplinski 1985: 35), „Ma ei tea, kas selles päevas on rohkem / kui paljudes teistes, mis mälus vajuvad üksteisega kokku / [...] Lõin katusele eterniiti [...] võtsime esimesed / värsked kartulid. Käisin Lemmituga poes suhkrut toomas.” (Kaplinski 1985: 77)

„Kord kevadisel hommikupoolikul / istusin jalgraja äärde kivile ja kirjutasin / poolikule paberilehele: [järgneb kirjeldus tolles hetkes kirjutatud luuletusest ja siis jätkub] Ma ei osanud neid katkeid lõpetada. Nüüd / arvan, et oskan nad lõpetamata jätta.” (Kaplinski 1985: 51). Luuletuse algus ja lõpp, kui kirjapanemise hetkes loodud read vahelduvad tagasivaatega teises olevikus kirja pandud ridadega.

Mina tegevust kujutavaid luuletusi on veel, erinevuseks eelnevatega on mina- ja meie-vormi vaheldumine nendes luuletustes. Minakuju kirjeldab küll oma tegemisi, kuid tegevustesse lisandub vahepeal veel keegi teine või kolmas ning nüüd tegutsetakse üheskoos: „Läksime maanteed mööda Kvissentali, / mõlemal käel toomingad [...] Murdsin pojale õitega oksakese / ja näitasin pajusid, [...] Siis jõudsimme jõe äärde. / Ronisime vanale paadisillale, mis õõtsus” (Kaplinski 1985: 54), „jõime veini ja konjakit, tegime suitsu / ja sõime Fazeri šokolaadi. / [...] Ma ei söanda / öelda, kas ja kes oli lõbus, kes rõõmus. / Ütlesin ainult: „Mõtleme, / et viimati on need siin / meie elu kõige ilusamad hetked.” (Kaplinski 1985: 73), „keerasin purgi kaladega lambanahast vesti [...] Panime nad akvaariumi / ja vaatasime terve perega

[...] Kuni kord / hommikul leidsin ma ta taimedes redutamas [...] Keegi meist / ei uskunud, et ta jääb elama [...] Vähemalt ühe / elava olendi olen ma terveks ravinud.” (Kaplinski 1985: 16)

Mõnes luuletuses kujutab minakuju „meid”, kui mingit suuremat gruppi või kogukonda, kuhu ta ennast peab kuuluvat. Minakuju omistab enda mõtted tervele sellele grupile, samastades nii grupi iseendaga: „on glüftaali, pentaftaali ja nitrovärvi lehk, / millega minul on raske, paljudel / hoopis võimatu harjuda ; / [...] Surnud / asjadest, inimestest ja häältest / ongi meie keskkond kokku pandud. Elav taganeb / meie eest” (Kaplinski 1985: 28), „Me elame lapsepõlve ikka uuesti läbi. / Ka siis, kui me ei taha teda tagasi, / nagu mina. [...] Usun, et alles mehena / olen olnud päriselt rõõmus” (Kaplinski 1985: 49), „Läbi keldritoas lae / kuulen laste kilkeid, / [...] / Meiegi oleme taevaelanikud, / nii mõlgutav (*nachdenkender*) filosoof / kui klotse loopiv laps lae peal / ja kirjanik keldritoas,” (Kaplinski 1985: 12)

2. Luuletused, mis avavad minakuju vaateid, tõekspidamisi, tundeid: „Teadmine on mulle alati / tähendanud vähem kui teadasaamine, / [...] / Sellestki sain aru, et see, / kes on õppinud, ei saa olla õpetamata.” (Kaplinski 1985: 17), „teisipoolsus on peegel, / milles mulle vaatab otsa / mu oma hirm oma suurte silmadega / ja selle hirmu taga, / kui ainult hoolega vaadata, / on rohi ja õunapuud ja päevalill,” (Kaplinski 1985: 81), „Kevadises metsas / tunnen end nagu vang [...] Mis ometi / on minu ja metsa, minu ja maailma vahel? / [...] / ehk olen kõik aeg asjata otsinud ja igatsenud / tõelust teise tõeluse taga; püüdes lähemale / olen läinud kaugemale.” (Kaplinski 1985: 46), „Tean ainult, / et ma ei taha laetuld ja vahel tahan istuda hämaras / ja kuulata vihma või muusikat või naabrilaste / kilkamist seinaga taga.” (Kaplinski 1985: 29), „Mina ei armasta ka tulla tagasi / elatud elu, kustutatud tule, / mõeldud mõtte, kirjutatud luuletuse juurde.” (Kaplinski 1985: 90)

„Minu Tartu on raamatukogu ja kirjandusmuuseum, / kus ma saan kokku nendega, kes on surnud / või siit väga kaugel. Ja siis Aruküla / õued ja õuedetagused, kus ma käin lastega jalutamas, / [...] / nagu kord nendel varemeväljadel, mis sõda / sellest linnast jättis mulle / ja mu sõpradele mängumaaks.” (Kaplinski 1985: 102) värsid annavad vihjeid minakuju huvide kohta, paikade kohta, mida ta külastab. Tegemist on lapsevanemaga, kellel on mitu last. Tal on mälestused sõjast.

Erinevaid taustu ja positsioone, millelt minakuju kõneleb on nüüd avatud ja kirjeldatud. Edasi keskendutakse küsimusele: „Kes on mina?” ehk üritatakse luuletuses sisalduva informatsiooni kaudu minapilti üles ehitada. Seejärel vaadatakse, kas kogus leidub minakuju olemusest lähtuvaid kattuvusi.

„Luuletuse sünd on ikka arusaamatu. / Vahel näib, et see on nagu virgumine, / kuigi raske on öelda, millest; / päev, elu isiksus, „mina” - see kõik / on siis nagu uni lahtiste silmadega, / mis katkeb korraks ja sealt vahelt / paistab midagi väga juhuslikku, / väga kõrvalist (unes muidugi): kaks kõrt / trepi kõrval tuules kõikumamas, vihaleht / saunapõrandal jalge ees [...] Kõik asjad, igaüks / selle peeglist vastuvaatajat korraga / väga võõrast ja väga tuttavat nägu.” (Kaplinski 1985: 83)

Luuletuses kõneleja kirjeldab luuletuse kujunemise hetke, mil kõik teda ümbritsev „päev, elu, isiksus, mina” tundub kui unenägu, läbi mille „paistab midagi väga juhuslikku, kõrvalist”. Luuletuse sünd viib selle „mina” iseendast kaugemale, unenäoiseisundisse. Üks „mina” kui keha, teine „mina”, kui hing. Unenäod saavad alguse ju teatavasti alateadvusest – hingest? „Peglist vastuvaataja väga võõrast ja väga tuttavat nägu” – minakirjeldus, kus vaataja end ära tunneb, aga samal ajal, avastanud endas võime märgata ümbritsevat teistmoodi, ei tunne ta enam ennast ära, vaatab end uue pilguga.

„Samavõrd kui inimene loob kirjandust, / loob kirjandus inimest, valab ta pronksi / ja tõstab postamendile - luuletajaks, / [...] / Ma olen ise seal olnud - see on vilets koht, / [...] Ma olen ise olnud luuletaja, ma tean / endast rohkem kui need, kelleni jõudsid / ainult mu noorepõlve helisevad, kaunid värsid / nagu: Oi surma lättena puhast / seda maad kus me kohtume kõik / ja kelle kujutluses ma muutusin / poeediks, postamendi-Jaaniks. / Tegelikult rikun ma kõiki kümmeid käsku, / mitmeid kirjutatud ja kirjutamata seadusi, / igasugu grammatika ja poeetika reeglisi, / seks on mulle armsam kui eetika ja esteetika [...] ja oma nahk kallim kui rahvus või kultuur. / (Kaplinski 1985: 84)

Selles luuletuses saab minakuju endale nime „Jaan”, mis on ka luulekogu empiirilise autori eesnimel. Luuletuse minakuju nimetab ennast luuletajaks, või täpsemalt annab teada, et on olnud luuletaja. Ta toob välja kirjandust loova inimese teiste poolt kõrgemale, „postamendile”, asetamise. Viidates sellele, et kirjanikele on seatud kindlad ootused, et „pronksi valatuna” ei tohi nad muutuda või eksida. Inimesed ehitavad enda ettekujutluses luuletaja isiksuse üles. „Mina” proovib sellise teiste poolt maalitud õilsa luuletaja pildi endast ümber lükata, tuues välja, mida ta kõike tegelikkuses „valesti” teeb.

Ühes luuletuses toob minakuju kaudselt välja, et on kogu „Tolmust ja värvidest” autoriks: „Ma ei kirjutavat enam nii sugestiivselt kui toona / kogus “Tolmust ja värvidest” (Kaplinski 1985: 70).

„Ma olen Toomel sündinud, käinud all-linna koolis, / mänginud varemets ja Emajõe luhal, /
armunud, abiellunud, luuletanud, heitnud meelt; / olen siin, aga tean, et siit ma ei ole; / ka selle
linna, maa ja rahva tolmu / puhub kord hommikul tuul mu jalgadelt / nagu mu enda tolmu
laiali üle selle maa, / kus minus korraks said kokku Nikaia Laskariste, Volgamaa Dzidullahide,
Vana-Koiola Raudseppade, / Varssavi Kaplińskite ja paljude teiste / rändajate geenid.”
(Kaplinski 1985: 98)

Teades oma päritolu ei tunnista ta end siiski kuskile kuuluvaks, nagu kuuluks korraga kõikjale ja mitte kusagile. Rändaja, hing, mis muundub ühest olekust teise.

Nii mõneski luuletuses on mina puhul tegemist kirjaniku või luuletajaga: „Ma kirjutan luuletust.” (Kaplinski 1985: 11), „kirjutan / mõne rea. Nendest ridadest / ma mingis mõttes ju elan.” (Kaplinski 1985: 15), „Sellest olen ma ka kirjutanud. / Isegi luules.“ (Kaplinski 1985: 26) Mina taotleb korraga nii luuletajaks olemist, kui luuletaja staatusest lahti ütlemist. Tihtipeale kirjeldab minakuju luuletuse kirjutamist, valmimisprotsessi või luule olemust tema enda jaoks.

Kogu „Õhtu toob tagasi kõik“ luuletustes esineb minavormi kõige rohkem. Mõeldes esimeses peatükis Väljataga kirjeldatud luule temaatilisele eneseleviitavusele ning kuidas sellised luuletused just luuletamist ennast kajastavad on minavormi rohkus mõistetav. Selles luulekogus on märgata suurimat ühtsust luuletuse teemade kui ka minakuju olemuste vahel. Korduvaks on „mina” luuletaja või kirjaniku positsioonilt kõnelemine. Samuti on kogus mitmeid argikirjeldusi, tagasivaateid minevikku ja kindlaid isikunimesid, mis sarnaselt eelmisele kogule teksti sukeldumist mõneti takistavad. Selle luulekogu puhul on kõige rohkem märgata seoseid ja viiteid empiirilisele autorile endale, alustades tema enda ning tema pereliikmete nimede ja teatud kohanimede mainimisest kuni otseste viidetega autori teistele töödele ja tekstidele. Siin hakkab ka autometatekstuaalsus kõige tugevamalt tööle, just Kaplinski viidete kaudu enda teistele tekstidele. Samuti kujutavad autometatekstuaalsust luuletused, kus minakuju ennast luuletajana kirjeldab.

3.4 Tükk elatud elu

Luulekogu „Tükk elatud elu” on ilmunud 1991. aastal ning sisaldab luuletusi aastatest 1986-1989. Palju eksistentsiaalseid küsimusi, minakuju üritab ennast tundma õppida või „elatud elule” tähendust anda. Ühte tundub ta teadvat, ta on luuletaja.

Selles luulekogus tuleb mitmetes luuletustes esile minakuju luuletajapositsioon: „vahetan / tüki elatud elu luuleks ja edasi / rubladeks ja kopikateks - elan sellest samast / elust, söön iseenda saba ja sääremarju / ja nad kasvavad uuesti, ikka uuesti” (Kaplinski 1991: 8). Enda elu luuleks vahetamine viitab minakuju luuletuste autobiograafilisusele ja luuletuste rubladeks vahetamine näitab, et ta saab selle eest palka, enda kirja pandud elu eest tasu. „Mina” osutab ka sellele, et protsess jääb ikka kehtima, kuna uued elusündmused toovad kaasa uued luuletused.

„Kord ühel kohtumisel paluti mind, / et kirjeldaksin luuletaja päeva. Seda ma / siis teingi: / Tõusen ja teen lastele putru. / [...] / Koristan tuba. / Loen ajalehti / Kirjutan natuke.” (Kaplinski 1991: 14) Ka siin tuleb esile, et „mina” näol on tegemist luuletajaga või vähemalt, selleks teda peetakse. Jääb mulje, et paluja ootab „minast” kui luuletajast midagi nõ erilist, aga minakuju päevakirjeldus on üpriski tavapärane, argine.

„Ma kirjutan kirjutamisest, luuletamisest endast. / Ma kirjutan luuletust, kuigi ei oska, / ei oska tõesti - kui oskaksin, saaksin seda alati, / teaksin ette, mida kirjutan, aga ei tea. [...] / Võibolla tulebki luuletamine hoopis oskamatuses,” (Kaplinski 1991: 22) – minakuju kirjeldab luuletuse kirjutamise protsessi, andes teada, et ta ei ole selles eriti osav ning kirjutamise hetk ei ole temast sõltuv, ta ei tea seda ette. Samas luuletuse viimastes värssides jõuab ta seisukohale, et tema oskamatus võibki luule aluseks olla.

„Mida ma üldse saan kirjutada? / Sellest, mis oli - mälestusi. / Sellest, mis võiks tulla ja olla - unistusi. / [...] Ma tahaks kirjutada / kõigepealt sellest, mis on. / Olevikust. Aga olevikku jookseb / kokku kaks seinat - needsamad / mälestused ja unistused.” (Kaplinski 1991: 40) Minakuju tõdeb, et tema olevik koosneb minevikku ja tulevikku vaatamisest. Ta sooviks kirjutada/elada olevikus, kuid tema olevik on niivõrd palju mõjutatud tema minevikus toimunud kui ka soovidest, mis tal elule on.

Luuletuses kerkivad esile vastandid: „Kõik, mis ma olen kirjutanud, / on nii erinev. / Kõik, mis ma olen kirjutanud, / on nii sarnane. / [...] Mina olen oma elu. / Mina elan oma elu. Elu elab mind. / Elu ja elamine on üks. / Ka siis, kui “mind” ei ole.” (Kaplinski 1991: 67). Minakuju viitab jällegi enda kirjutaja-staatusele. Erinev-sarnane

ja „mina elan elu”, „elu elab mind” võib väljendada kõige omavahelist seost. Vastanduste kaudu jõutakse lähemale samastamisele.

„Oma rahutus ei leia / enam kohta, kus olla, / ei mahu enam kuskile / kui vaid sõnadesse; / mu rahutus saab / nüüd eksisteerida ainult / südames ja luules. / Luule on südame pikendus,” (Kaplinski 1991: 32) Minakuju suunab enda rahutuse sõnadesse, luulesse, seeläbi sellest vabanedes. Luule on „minale” kui enese välja elamise vahend. Viimane värss näitab minakuju suhtumist luulesse, kui enda keskpunkti. Läbi luule saab ta väljendada seda, mis peitub südames.

„RAHU / on, kui kõik kasvatavad tasakesi juured alla: / see vana ait, see kasvahoone, / see rabarberipuhmas, mis ma üleeile istutasin, / [...] / Mina ka.” (Kaplinski 1991: 33) Juurte alla kasvatamine ja ühte kohta paikseks jäämine on minakuju jaoks rahu allikaks. Võib arvata, et „mina” taotleb rahu iseenda jaoks.

„Ei tüdi kunagi vaatamast raagus puid [...] Ma ei tea, mis neid on ühekorraga / imelik ja talumatult ilus, nii et tahaks aina / midagi teha, tahaks neid joonistada / või kirjeldada, aga ei oska kumbagi. / [...] Inimeste ja puude / maailmad on nii erisugused. Ja ometi / on midagi nii inimlikku, peaaegu arusaadavat / selles okasrõngas. See on nagu kiri, / nagu keel, mida ma ei oska, kuigi tean, / et see, mis temas on kirja pandud, / on mulle ammu tuttav.” (Kaplinski 1991: 24)

Kerkib esile „mina” kui vaatleja ja märkaja positsioon. Esile kerkivad jälle vastandused, „mina” peab puid ja inimesi erinevateks, kuid toob samas välja, et puudes on midagi inimlikku. Minakuju peab ennast loodusega ühenduses olevaks, ta leiab sellest midagi tuttavat, kuigi ta „puude keelt” ei mõista.

„Üks mina mõtleb äkitselt novembrist, / esimesest lumest, mis on / nagu vanaema puhas valge pitskardin, / [...] / Teine mina mõtleb väsimusest, / sellest, et aed on väsinud, maja on väsinud, / [...] / ta ise on väsinud, väsinud elamast, olemast, / [...] / Kolmas mina aga taipab äkki: / vahel saab kas väsinud-olemisest väsida. / [...] / Panen kummikud jalga ja saan aru, / et maailm on korraga / väga vana ja väga noor / ja ma ise ei kumbagi.” (Kaplinski 1991: 42)

Siin luuletuses toob minakuju ise juba kolm erinevat „mina” esile. Selline iseendale vastandumine näitab „mina” erinevaid külgi ja arvamusi, et ühes isikus ei pea ja ei saa olla alati ühetised tunded. Lumi toob ühteaegu „minale” rõõmu, samas kujutab ta ette väsimust, mis talvega kaasneb.

Järgnevas luuletuses kirjeldab „mina” hakiparve vaatlemist ja köögirätiku hävinemist ning pudenemist mullale: „ja ükskord niisama pudenevad ära ja saavad kokku / vana köögirätiku ja mulluse ajalehe, / [...] / minuga ja sinuga ja kõikide kokkusaamisega, möödumisega, / mis millegipärast võib vahel võtta minu ja sinu ja hakiparve / ja köögirätiku ja plekkpärja ja hämariku näo.” (Kaplinski 1991: 19) Minakuju jaoks on kõik kõigega seotud ja omavahelises ühenduses, ta kirjeldab kõige ühest olekust teise muundumist.

Maailma nägemine ühtsena ja omavahelise seotuse nägemine kõiges ümbritsevas jätkub ka selles luuletuses: „Tähelepanu / avab ukse hoopis teistmoodi maailma, / kus miski ei ole tema ise, kus kõik on kõiges / ja kõik on midagi muud, nagu olen ammu aimanud / ja paar korda kirjutanudki.” (Kaplinski 1991: 23) Samuti on siin ka viide jällegi minakujule, kui kirjutajale (kirjanikule).

Sarnaselt eelmisele analüüsitud luulekogule on ka kogus „Tükk elatud elu” mitmeid seoseid „mina” kui kirjaniku, luuletaja või lihtsalt „kirjutaja” vahel. Minakuju eksistentsiaalsete küsimuste ja üldiste teemade üle arutlemine aitab selle kogu puhul teksti paremini sukelduda. Empiirilise autori ja teksti subjekti vahel ei esine enam nii otseseid viiteid, kui eelmises kogus. Kuna luuletused kujutavad üpriski tugevalt ja „mina” luuletajana ning annavad edasi minakuju üpriski subjektiivseid vaateid nii endale isiksusena kui ka enda elule, siis esineb ka siin kogus autometatekstuaalsuse ilminguid.

Kuigi töös käsitletud Kaplinski luulekogud on eriilmelised, sisaldavad nad siiski midagi Kaplinskile nii ainuomast, et oleks äratuntavad ka ilma autori nimeta kogu kaanel. Märkatavalt jääb kõigis luulekogudes „mina” seotuks luuletajapositsiooniga ja looduslähedusega. Luuletustes esinev temaatiline ühtsus on tajutav. Kui siis aga kõigi nelja seast jääb natuke võõraks esimene kogu „Tolmust ja värvidest”, millele minavormi esinemise vähesus ka kaasa aitab.

Keskendudes varasema ja hilisema Kaplinski muutustele on märgatav minakasutuse põhimõtteline muutus. Noorem Kaplinski väldib kogus „Tolmust ja värvidest” „mina” kasutamist ja kindlate piiride andmist sellele „minale”. Nii luuletuste temaatika kui ka „mina” olemus on sisult abstraktsemad. Hilisem Kaplinski, kogudes „Valge joon

Võrumaa kohale”, „Õhtu toob tagasi kõik” ja „Tükk elatud elu” liigub reaalsusele lähemale, kaotades mõnes mõttes piirid fiktiivse ja reaalse „mina” vahel. Nagu ta ka ise maininud on, on kogu „Õhtu toob tagasi kõik”, kui lüüriline päevik. Seega on võimalik järeltada, et Kaplinski on aastatega minakasutuses julgemaks läinud ja luuletustes rohkem „mina” avanud. Sarnaselt toimib ka luuletuste autometatekstuaalsus, mis kerkib esile pigem hilisemates Kaplinski luuletustes, kus minakasutusega julgemalt ümber käiakse. Kõige konkreetsemad autometatekstuaalsuse ilmingud esinevad kogus „Õhtu toob tagasi kõik”, mis sisaldab otseseid viiteid autori enda teistele tekstidele.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas kujutatakse lüürilist mina Jaan Kaplinski luules ning millised seosed on erinevate Jaan Kaplinski luulekogude ja luuletuste lüüriliste minade vahel. Töö teooriaosast selgus, et Kaplinski on kirjutanud, et on olnud luules kõige rohkem tema ise, oma „minale” kõige lähemal. Niisiis aitas luulemina vaatlemine jõuda lähemale ka Kaplinski enda minale. Samuti aitas Aare Pilve kirjeldus autometatekstuaalsusest Kaplinski luules mõista paremini luuletustes sisalduvat „mina” teksti tuumsõnana.

Toetudes teooriale saab öelda, et luulekogu „Tolmust ja värvidest“ analüüsis oli kerge keskenduda luuletuste lüürilisusele, põhiliselt tänu abstraktsele sisule ja lüürilise aja toimimisele lausumisolevikus, mis eemaldas tekstist autobiograafilise konkreetsuse. Luulekogu „Valge joon Võrumaa kohale“ sisalduvate argikirjelduste ja minakuju minevikule keskenduvate kirjelduste tõttu oli teksti sukeldumine raskendatud. Autobiograafilise lugemisviisi langemisest aitasid hoiduda tekstis puuduvad viited „mina” ja teksti autori seostamiseks.

Teksti sukeldumist takistasid ka kogus „Õhtu toob tagasi kõik“ olevad argikirjeldused ja lüürilise mina tagasivaated minevikku, lisaks luuletustes esinevad kindlad isikunimed. Autobiograafilise ja lüürilisuse seos oli selles luulekogu kõige selgemalt esile tulev. Luuletused sisaldasid nii nimelisi viiteid empiirilisele autorile, kui ka tema teistele tekstidele. Viimases analüüsitud luulekogu „Tükk elatud elu“ oli lugeja teksti sukeldumine kergem, mitmete eksistentsiaalseid küsimusi ja üldtuntud teemasid sisaldavate luuletuste tõttu. Autobiograafilisus ja viited empiirilisele autorile taandusid selles kogus mõnevõrra.

Analüüsitulemustest selgus, et kõigis luulekogudes kujutati „mina” luuletajana, samuti oli märgata minakuju lähedust loodusega. Mina-kasutus avanes iga luulekoguga aina enam, kui kogus „Tolmust ja värvidest“ ilmnes pigem mina vormi kasutamisest hoidumine, siis kogus „Valge joon Võrumaa kohale“ oli juba mõningaid „mina” avaldumise ilminguid märgata. Jõudes kümnekond aastat hiljem avaldatud kogudeni „Õhtu toob tagasi kõik“ ja „Tükk elatud elu“, milles leidis mina vormis luuletusi rohkem, kui varasemalt avaldatud kogudes ning kus „mina” ennast lugejale

ka rohkem avas ehk minakuju kohta õnnestus luuletusest rohkem informatsiooni kätte saada. „Tolmust ja värvidest” vastandub kõige enam teistele luulekogudele. Analüüsitulemustest on võimalik järeldada, et Kaplinski on aastatega minakasutuses julgemaks läinud ja luuletustes „mina” rohkem avanud, kaotades mõnevõrra piirid fiktiivse ja reaalse „mina” vahel.

Autobiograafilisuse ja lüürilisuse vahekord tuli kõige enam esile kogus „Õhtu toob tagasi kõik“ ning mõningal määral ka sellele järgnevas kogus „Tükk elatud elu“, mis kattub eelnevas lõigus mainitud minakuju luulekogudes esinemise tihedusega. Autometatekstuaalsus hakkas toimima pigem hilisemas Kaplinski luules, kus minakasutus suurenes ning „mina” vaated endast luuletajana konkreetselt avanevad.

Bakalaureusetöös püstitatud eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimustele leiti vastused. Järgnevalt võib edasi uurida näiteks lüürilise mina avaldumist Jaan Kaplinski uuemates luulekogudes.

Kirjandus

Culler, Jonathan. 2015. *Theory of the Lyric*. Cambridge, London: Harvard University Press.

Hühn, Peter. 2014. „The problem of fictionality and factuality in lyric poetry.“ – *Narrative* 22 (2): 155–168.

Kaplinski, Jaan. 1967. *Tolmust ja värvidest*. Tallinn: Perioodika.

——— 1972. *Valge joon Võrumaa kohale*. Tallinn: Eesti Raamat.

——— 1985. *Õhtu toob tagasi kõik*. Tallinn: Eesti Raamat.

——— 1991. *Tükk elatud elu*. Tartu: Eesti Kostabi Selts.

——— 2009. *Paralleele ja parallelisme*. Tartu: Tartu Ülikool.

——— 2021. *Vaimu paik*. Tallinn: Aadam ja pojad.

Lejeune, Philippe. 2010. „Autobiograafiline leping.“ – *Methis. Studia humaniora Estonica* 5–6: 196–223.

Pilv, Aare. 2000. „Juhatus autometateksti mõistesse.“ – *Kultuuritekst ja traditsioonitekst*, toimetanud Ülle Pärli, 186–196. Tartu: Tartu Ülikool.

——— 2001. „Autorikujundi poetikast.“ – *Keel ja Kirjandus* 44 (5): 297–311.

——— 2002. „Autometatekstuaalsus kirjanduskultuuris.“ Magistritöö. Juhendanud Peeter Torop. Tartu Ülikooli, filosoofiateaduskond, eesti kirjanduse osakond.

Priidel, Endel. 1976. „Jaan Kaplinski – Laulude sünnimailt.“ – *Teose süünd*, 108–117. Tallinn: Eesti Raamat.

Salumets, Thomas. 2016. *Kujuneda sunnita: mõtestades Jaan Kaplinski*. Tõlkinud Kersti Unt. Tallinn: Varrak.

Susi, Joosep. 2021. „Lüürilisuse ja autobiograafilisuse konflikt.“ – *Keel ja Kirjandus* 1–2: 122–139.

Undusk, Jaan. 1992. „Etüüdid tekstist.“ – *Akadeemia* 5: 974–1012.

Väljataga, Märkt. 2013. „Mis on luule? II“ – *Keel ja Kirjandus* 3: 253–268.

„I“ in Jaan Kaplinski’s poetry books „Tolmust ja värvidest“, „Valge joon Võrumaa kohale“, „Õhtu toob tagasi kõik“ and „Tükk elatud elu“. Summary

The purpose of this bachelor’s thesis is to study the role of lyrical I in Jaan Kaplinski’s poetry. The thesis is based on the analysis of Jaan Kaplinski’s four poetry books: “Tolmust ja värvidest” (1967), “Valge joon Võrumaa kohale” (1972), “Õhtu toob tagasi kõik” (1985) and “Tükk elatud elu” (1991). The aim is to analyse the lyrical I in these poetry books with the intention to refrain from making connections between the lyrical I and the author of the books. Although his poetry contains lots of autobiographical indications.

The thesis consists of three chapters in which the first describes the essence of the lyrical I, including the connection between lyric and autobiographical as well as Jaan Kaplinski’s own interpretation of poetry and “I”. The second chapter gives an overall review of autometatextuality and autometatextuality in Jaan Kaplinski’s poetry. The third chapter consists of the analysis of the four Jaan Kaplinski’s poetry books.

In the analysis of the poetry book “Tolmust ja värvidest” it was easy to concentrate on the lyric of the poems due to the abstract subject matter and temporality which dismissed the autobiographical concreteness from the poems. In the book “Valge joon Võrumaa kohale” the immersion into the poem was obstructed by the everyday nature described in the poems and the perspective of the lyrical I which concentrated on the past. There were no associations between the lyrical I and the author of the text which ruled out the poem's connections with autobiography.

In the poetry book “Õhtu toob tagasi kõik” the immersion into the poem was also obstructed by the everyday nature described in the poems and the perspective of the lyrical I which concentrated on the past. In addition certain names were used which referred to the author himself, his family and his other work. This book had the most connections between lyrical and autobiographical out of the four. In the book „Tükk elatud elu“ the immersion was simpler because of some poems which included

discussion about existential questions and general themes. Autobiography and connection to the author of the text diminished in this book.

It was discovered in the analysis that all of the poetry books portrayed the “I” as a poet, also a special connection between the “I” and nature was established. The usage of “I” unfolded more and more with each poetry book. In “Tolmust ja värvidest” it seemed that the usage of “I” was avoided by the author. In “Valge joon Võrumaa kohale” the “I” was revealed a bit more. The later poetry books “Õhtu toob tagasi kõik” and “Tükk elatud elu” contained more usage of the “I” and the “I” also unfolded themselves more to the reader, meaning it was simpler to gain information about the “I”. The connection between autobiographical and lyrical became the most apparent also in the two later books “Õhtu toob tagasi kõik” and “Tükk elatud elu”. Autometatextuality was also most prominent in the later books, where the usage of “I” increased and the “I” explained themselves as a poet.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heleri Carita Meremäe,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Mina“ Jaan Kaplinski luulekogudes „Tolmust ja värvidest“, „Valge joon Võrumaa kohale“, „Õhtu toob tagasi kõik“ ja „Tükk elatud elu““, mille juhendaja on Mart Velsker, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heleri Carita Meremäe

19.08.2022